

Мулдағалиева Г.А.,
Касымова Ж.П.

**Мемлекеттік тілді тереңдетіп
оқытуда инновациялық
технологияны қолдану**

Шетел азаматтарына оқытылатын қазақ тілі пәнінің көздейтін негізгі мақсаты – тыңдаушыларды белгілі дәрежеде қазақша сөйлеуге, өз ойын басқаға жеткізе алатын, біреудің сөйлеген сөзін, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізу. Грамматикалық материалдарды, лексикалық тақырыптарды оқыту, модульдық технологияны және ойын технологияларын қолдану жолдары қарастырылады. Бұл технологияларды оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану – тыңдаушының пәнге деген қызығушылығы мен білім сапасын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырады. Инновациялық әдіс-тәсілдерді ретімен ендіру арқылы оқытушы тыңдаушының белсенділігін, ауызекі сөйлеу даңдыларын, ойлау қабілетін дамытады. Ең бастысы, тіл байлығының молаюына, сөйлеу тілінің көркеюіне, тіл мәдениетінің артуына, өз ойын орнықты жеткізуіне негіз болады.

Түйін сөздер: инновация, грамматика, лексика, практика, ойын, антоним, синоним, омоним, орфография, мәтін, сөздік.

Muldagalyeva G.A.,
Kasymova Zh.P.

**Profound learning of the State
language through application of
innovation technology**

Application of innovative technologies in-depth learning of the state language. The main goal of teaching the discipline «Kazakh language» as a foreign language to foreign students studying at the Faculty of pre-university education is the development of communicative competence, the ability to use the Kazakh language in oral and written forms. This article states the effective usage of grammatical and lexical materials, as well as the game teaching techniques in teaching the Kazakh language. The application of these techniques stimulate the interest of foreign students to study the Kazakh language, improves the quality of learning ability, creativity of students, and also forms the scientific viewpoint of the student. Introduction of innovative teaching methods develop communicative skills and logical thinking ability, and most importantly, expands vocabulary and increases the culture of speech and the ability to convey the desired information. The main feature of the modular technology is the fact that this technology provides not only knowledge on the subject, but also broadens the outlook and viewpoint of students, increases their perception skills and creativity, thereby enriching their vocabulary and increasing the interest in speaking the foreign language.

Key words: innovation, grammar, vocabulary, practice, game, antonym, synonym, homonym, spelling, text dictionary.

Мулдағалиева Г.А.,
Касымова Ж.П.

**Применение инновационных
технологий в углубленном
изучении государственного
языка**

Основной целью преподавания дисциплины «Казахский язык» в качестве иностранного языка иностранным студентам, обучающимся на факультете довузовского образования, является развития коммуникативной компетенции, умение использовать казахский язык в устной и письменной формах. В данной статье рассматриваются пути эффективного использования грамматического и лексического материала, а также применение игровой методики в обучении казахскому языку. Применение данных методик стимулирует интерес иностранных студентов к изучению казахского языка, повышает качество обучения, креативность студентов, а также формирует научное мировоззрение студента. Внедрение инновационных методов обучения развивает коммуникативные способности и способности логического мышления, а самое главное, расширяет словарный запас, повышает культуру речи и умение передать нужную информацию.

Ключевые слова: инновация, грамматика, лексика, практика, игра, антоним, синоним, омоним, орфография, текст, словарь.

ӘОЖ 81'0

Мулдагалиева Г.А., Касымова Ж.П.,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
аға оқытушылары, Алматы қ., Қазақстан,
e-mail: g.muldagalyeva@mail.ru

**МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ
ТЕРЕНДЕТІП
ОҚЫТУДА
ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯНЫ
ҚОЛДАНУ**

Мемлекеттік тілдің атқаратын функциясы мол десек, біз ғылыми тілді, мамандыққа қатысты тілді, ресми тілді үйренушілері осының бәрін жеткілікті түрде меңгеру дәрежесіне жеткізуіміз керек. Қазақ тілі пәні өзге тілді дәрісханаларда оның ішінде сөйлеу тілі қалыптасқан үйренушілердің қазақша сөйлеуін, жазуын, баяндауын мамандақтарына қатысты жетілдіру, сол саладағы лексиканы байыту мақсаттарында көмекке келуі қажет. Тыңдаушылар сөздік қорын ғылыми стильдегі сөйлем конструкцияларын университет қабырғасынан оқып жүргенде – ақ танысып меңгере алса, қызметке барғанда оларға неғұрлым жеңілдірек болады.

Дәрісханаларда жүргізілетін сабақтардағы мәтіндер бойынша іріктелініп алынса, тыңдаушылардың сөздік қорын жаңа терминдермен толықтыруына, мамандыққа қатысты әдебиет тілінің стилімен танысуына бірден-бір себін тигізері анық. Сондықтан, жүргізілетін сабақтардың негізгі мақсаты тиімді, ұғымды оқыту әдістерін қолдана отырып, тыңдаушының білімін терендетуге көмектесу, болашақ мамандығының лексикасымен жұмыс істеу, мағынасын қазақша түсіндіру болып табылады. Тақырыптардың жүйелілік логикасының байланыс жағы да ескеріліп, қазақ тілінің грамматикасынан да тиянақты білім беру көзделуі қажет.

Шетел дәрісханасында қазақ тілі сабағының білімдік дәрежесі қазақ дәрісханасынан басқа. Өйткені, шетел дәрісханасындағы қазақ тілін оқытудың әдісі де, оған қойылатын талаптар да өзгеше. Шетел дәрісханасында сөз байлығын мойлату негізін сөздік жүргізу, суретпен жұмыс, мәтін оқу жұмыстарына қатыстыру әдістері арқылы жүргізіледі.

Шетел дәрісханасында тыңдаушылардың сөз байлығын молайтуда, оларды қазақша сөйлей білуге, үйретуде ең алдымен мынадай талаптар қойылады:

А) Әрбір сөзді тұрақты түрде есінде қалдыру.

Ә) Тыңдаушыларға үйретілетін сөздердің көпшілігі актив сөз болады, яғни күнделікті кездесіп отыратын үй, оқу орны, т.б. және мамандыққа байланысты сөз болуы керек. *Жатақхана, бөлме, асхана, ағаш, жапырақ, өсімдік.*

Б) Әрбір үйретілетін сөз ұдайы қайталанып отырылуы шарт.

В) Қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға дағдаландыру арқылы дұрыс сөйлеуге үйрету. *Үміт, әтеш, қағаз, кітап, ұлт, өзен, ыдыс.*

Г) Оқығанын, естігенін белгілі мөлшерде қазақ тілінде ауызша да, жазбаша да баяндай алатын болуы керек.

Тыңдаушылардың І-кезенде үйренген сөздеріне сөз тіркестерін жалғастыра отырып, дәрісханада жаңа сөздерді үйреніп, сөз байлығын арттырады. Сонымен, жаңа сөздер үйрену арқылы оқығандарын айтып, әңгімелеп беруге дағдыланады. *Таңертең университетке бардым. Кеше Асан базардан келді. Түнде көшеге шықтым.*

2-ші кезеңде үйретілетін сөздер мен сөйлемдер, диалогтар жаңа тақырыптарға сай молайып, 1-ші кезеңде меңгерілген сөздер мен сөйлемдер ауызекі сөйлеуде, жазу жұмысы және мәтіндер оқу арқылы тіл ұстарту жұмыстарымен байланысты жүргізіліп пысықталады, бекітіледі. Осындай тәсілдермен тыңдаушылардың актив сөздік қоры молая береді. Қазақша сөздік қорды молайту жұмысы, сөйлем құрау, әңгімелеу, сұраққа жауап беру және қазақ тілінің грамматикалық құрылысын меңгеру жүргізіледі. Тыңдаушылар қазақ тілін оқып үйрену арқылы, халықтың тұрмыс-салты, мәдениеті, тарихымен, ұлы адамдарының өмірімен танысады.

Қазақ тілі сабағында тіл үйрету, тіл ұстарту тыңдаушының ойлау қабілетімен тығыз байланысты болғандықтан, оқытушы олардың білімін кеңейтіп отыруға тиісті. Оқытушының міндеті әр тыңдаушының ойын қысқа болса да, өз бетінше айтып, жазып беруге көмектесу, соған дағдыландыру. Оқытушы осы талаптарды сабақ мақсатына қарай ұштастыра жүргізсе, тыңдаушы қазақ тілін меңгеріп, өз ойын ауызша жеткізеді. Шетел дәрісханасында тыңдаушылардың сөз байлығын молайту әдістері негізінде жүргізіледі:

А) сөздік жұмысын жүргізу арқылы; Ә) мәтінді оқумен байланысты тіл ұстарту; Б) көрнекі құралдарды, таблицаларды, карталарды пайдалану арқылы тіл ұстарту. Тыңдаушылардың сөздік қорын байытып тілін ұстартуда шешуші рөл атқаратын жұмыстардың бірі – сөздік жұмысы. Сөздік жұмысы арқылы тыңдаушының мамандыққа байланысты тіл байлығын молайтумен қатар, дұрыс жазуға да дағдаландыра аламыз.

1) Тыңдаушыларға үйрететін жаңа сөздің мағынасы мынадай жолдармен меңгеруге болады.

2) Сөздердің мағынасын антоним сөздер арқылы түсіндіру. (*Ауыр-жеңіл, ұзын-қысқа биік-аласа.*)

3) Синоним (*әдемі, көрікті, сұлу. Түсіну, меңгеру, қабылдау*), омоним (*бас, аяқ, кілт*) сөздердің мағыналық айырмашылықтарын сөйлем ішінде, келтіріп, түсіндіру.

4) Мәтінді оқып мазмұнын түсіндіру.

5) Жаңа сөздерді тақтаға жазып, оқытушының өзі оқып, соңынан 3-4 тыңдаушыға қайталап отырып, сөздік дәптерлеріне жазу. *Үлкен үй, ұзын көше, биік ғимарат.*

6) Жаңа сөз белгілі бір сөйлемдегі мағынамен яғни сөз тіркесімен берілу.

Жаңа сөздерді естерінде тұрақтандыру жолдарына келсек, оқытушы мамандыққа байланысты термин сөздерді сөздікке жазғызады. Оларды естеріне тұрақтандыруға арналған жаттығулар жүргізіледі. Жаңа сөздерді қатыстырып, бір-біріне сұрақ қойғызу, оған жауап бергізу. Тақырыпқа байланысты берілген мәтін соңындағы қатар оқулықтағы алфавиттік сөздікті пайдалануын дағдыландыру қажет.

Тыңдаушылардың сөз байлығын молайту дегеніміз – сөздердің лексикалық тұлғысының тізімін жалаң түрде үйрету емес, әрбір үйренген сөзінің тыңдаушы сөйлем ішінде, сөйлесуге динамикалық қолданылу әр сабақтың 2-ші тақырыпшасы етіп берілген грамматикалық материалдағы ережелерді, анықтамаларды жаттап талдау үшін емес, сөйлеудің құралы ретінде ғана беріліп отырады. Оқытушы тыңдаушыларға сөздердің бір-бірімен байланысу жолдарын грамматикалық талдау арқылы түсіндіріп отыру қажет.

Мысалы: *Мен тыңдаушымын. Бүгін дүйсенбі сағат 13.15 сабақ басталады. Менің атым Ахмед. Маған университетте оқу ұнайды. Мен жатақханада тұрамын.*

Дәрісханада қазақ тілін үйрену, білу қазіргі таңның басты мәселесі. Сабақта бұл мәселені шешу жолдарының бірі – әр түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, жаңа технологияларды енгізу. Қазір технологиялардың түрлері өте көп. Дәрісханада қазақ тілін үйрету, лексикалық және грамматикалық тақырыптарды меңгеру күрделі жұмыс.

Грамматикалық материалдарды және лексикалық тақырыптарды оқытуда тірек сызбалардың қолданылуы тиімді дамытуға, сөздік қорды молайтуға, бір-бірімен, қарым-қатынас жасауға (сөйлеу, айту, жазу, оқу) ойлау қабілетін дамытуға, ойын қазақша жеткізе білуге үйретеді. Қазақ тілі сабағында ойын элементтерін кіріктіре отырып, шығармашыл тұлғаны қалыптастыру оқытушының міндеті. Тыңдаушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігі түсіндіру керек. Тыңдаушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі. Теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады, тыңдаушылар біліміндегі формализм элементтерін жояды. Тыңдаушы-

лардың білімге ықыласын, ынтасын, қызығушылығын арттырудың ең жақсы жолының бірі – сабақта ойындарды қолдану. Ойын, білім алу, еңбек ету – адамның негізгі қызметі. Ойын – әрқашан кішкене білім бола отырып, тыңдаушыны білім алуға, еңбекке дайындайды.

Дәрісханада отырған тыңдаушылардың оқу ынтасына қарай тілді білу дәрежесі де әртүрлі болып келеді. Сол себепті де нақты нәтижеге жету үшін модульдік оқыту технологиясының тиімді екенін күнделікті іс- тәжірибемізден көріп келеміз.

Модульдік технологияның басты ерекшелігі – оның тек қана білімді меңгеруге емес, тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процесстерді, яғни жадының алуан түрлерін ойлауды, ынтаны, қабылдау қабілетін, арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттануға белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталады.

Дәстүрлі дәрісханалық – сабақ жүйесінің барлық элементерін және сабақты құрастыру технологияларын қолданумен қатар, оқытушы келесі педагогикалық технологияларды пайдалана алады. Ойын технологиялары, проблемаларды оқыту, оқу-зерттеуін ұйымдастыру технологиясы, жобалау әдісі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар. Осылардың ішіндегі ойын технологиясы туралы айтпақпыз.

Ойын – тыңдаушылардың шынайы және ойлап тапқан шындығына тез еркін енуіне, өзіндік «Менің» қалыптастыруға және шығармашылыққа, белсенділікке, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. «Мен тыңдаушымын», «Мен және менің отбасым», «Мен жолаушымын», «Біз жолаушымыз», «Адамдардың кәсібі», «Біз қонақтамыз» Мұндай ойын түрлерінің ерекшелігі – жоғары көңіл-күйде ойналатын рөлдер шынайы сезімге, ойға, ниетке толы болады және бала үлкендер сияқты дәрігер, эколог, жол көрсетуші болғысы келеді. Бұл ойындарда тыңдаушылардың мінез-құлықтары мен іс-әрекеттері реттеледі. Ойын іс-әрекетінің мотивациясы еркіндікті, таңдау мүмкіндігін, қажеттілігін, өз-өзіне сенімін, өзін-өзі дамытуын қамтамасыз етеді.

Ойынды жүргізудегі оқытушының маңызды рөлін атап өтейік. Педагогикалық бірлестік жүзеге асқан жағдайда жақсы нәтижеге жетуге болады. Ойыншының идеясын, көбіне, оқытушы ойлап табады. Тыңдаушылардың ойынды ойдан-құрауы өте пайдалы, өйткені қандай да бір тақырыпқа ойын ойлап табу үшін, сол тақырыпты тыңдаушы терең білуі керек. Сондықтан,

оқытушы, әсіресе осы жұмысты орындаған тыңдаушының еңбегін бағалау тиіс. Тыңдаушының іс-әрекеті: Оқуға оң көз-қарасы, жаңаны танып білу, икемділік пен дағдыларын игеру, өз жетістіктерін өздері бақылау. Іскерлік ойындар: симпозиум, аквариум, ұжымдық әрекет.

Іскер ойындарының құрылымы: проблема беру, тыңдаушыларды топқа бөлу, проблеманы талдау, тыңдаушылардың алдында шешімін айту.

Қазақ тілін оқытуда ойын түрлерін мынадай мақсаттарда қолдану тиімді:

1. Алфавитті дұрыс меңгерту
2. Орфографияны дұрыс оқыту
3. Дұрыс оқу дағдысын қалыптасыру
4. Грамматикалық құрылымды меңгеру
5. Тыңдаушының ойын дамыту, дұрыс жазу,

айту.

Қазақ тілі сабағында оқытудың жаңа технологиялары, интерактивті әдістер жиі қолданылады. Өзге тілді өкілдерін оқытуда даралай және денгейлеп оқыту әдістерін қолдану керек. Инновациялық әдіс-тәсілдерді ретімен ендіру арқылы оқытушы тыңдаушының қызығуын, белсенділігін арттыру арқылы сабақтың сапасы көтеріледі.

Жаңа сөзді меңгерту – тіл үйренудегі ең маңызды мәселелердің бірі, өйткені сөздік қор тілдік қарым-қатынаста үлкен рөл атқарады. Сөздер математикадағы есеп шығару кезінде қолданылатын формулалар тәрізді. Формуласыз математикалық есепті шығару мүмкін болмағаны сияқты, сөздік қорсыз адамдардың тіл арқылы қарым-қатынас жасауы да қиынға соғады.

Жаңа сөздің меңгертудің негізі – керекті сөзді, яғни тыңдаушының біреудің айтқандарын түсіне алуы мен өз ойын жеткізуі үшін қажетті сөзді, ең қысқа мерзімде түсінікті әрі оңай тілмен оқытуға үйрету. Сондықтан, оқытушы тыңдаушыға керекті сөздерді анықтап, солармен жұмыс жүргізеді.

Жаңа сөзді меңгерткен кезде төмендегі мәселелерге мән берген жөн:

1. Әрбір тыңдаушының жаңа сөздерді жазатын сөздік дәптері болуы;
2. Тыңдаушыға сөздердің мағынасын қысқаша түсіндіретін қазақша түсіндірме сөздік (қажетті жағдайда аударма сөздік) алдыруы және сөздікпен жұмыс жасауға дағдыландыруы;
3. Тыңдаушыларға алдымен күнделікті өмірде қолданылатын сөздерді меңгертуі.
4. Сөздің мағынасын тыңдаушыға өзінің ана тілінде түсіндірмеуі.
5. Жаңа сөздің мағынасын сөзбен түсіндіру қиындық туғызса, оны дене әрекеттерімен түсін-

діруге тырысуы. Егер жаңа сөз бір заттың атауын білдіретін болса, сол заттың өзін немесе суретін көрсету арқылы үйретуге болады;

6. Егер жаңа сөз іс-қимылды білдіретін болса, тікелей сол қимылды жасау арқылы түсіндіруі. Мәселен, «отыру» етістігін үйреткен кезде орындыққа отыру керек, «жазу» етістігін тақтаға немесе қағазға жазу арқылы, ал «ашу» сөзін есікті немесе кітаптың бетін аша отырып үйретуі. Дерексіз ұғымды суреттеу, бейнелеу арқылы түсіндіруге болады.

8. Тыңдаушыларға сөздің мағынасын сөйлем ішінде қолданылуына қарай аңғартуға тырысуы.

9. Дәрісханада меңгертілетін сөз күрделі сөз немесе туынды сөз болса, оны талдау керек. Оның түбірінен басқа туынды сөздер жасау керек.

10. Тыңдаушы күнделікті сөйлескенде жаңа сөздерді үздіксіз қолданатын болса, үйренген сөздерін ұмытпайды. Сондай-ақ, белгілі бір уақыт аралықтарында қайталау жұмыстарын жүргізу арқылы жаңа сөздердің тыңдаушының сана-сезімінде қалыптасып, орнығуын жүзеге асыруға болады. Сол үшін әр сабақта алдыңғы сабақта меңгертілген сөздерді еске түсіріп, қайталап отыру керек. Қайталау жұмысын жүргізген кезде, жаңа сөзді меңгертуде қолданылатын ойындар ойнатылса, тыңдаушыны жалықтырмайды.

11. Кейде жаңа сөздерді үйретуде қосымша жұмыс түрінде жүргізгендіктен, тыңдаушылар көбіне ол сөздерді сөйлескен кезде қолданбай-

ды. Негізінде, жаңа сөзді меңгерткен кезде, оның практика жүзінде қолданылуына көп көңіл бөлу қажет. Сонда ғана негізгі мақсатымызға жетеміз. Ал тыңдаушының меңгерген сөздерін жиі қолдануы үшін:

Жаңадан үйретілген 15-20 сөзді беріп, оларды ауызша немесе жазбаша түсіндіруді талап еткен жөн;

Тыңдаушыларға әрдайым кітап оқытып, оқыған кітаптарын қадағалап отырып, тыңдаушыларды кітап оқудан жарыстыру керек;

Мүмкіндігінше, тілді дамытатын қазақша сөзжұмбақтар шештіруі;

Тыңдаушылармен әрқашан және барлық жерде қазақша сөйлесуі, басқа пәндерден сабақ беретін қазақ оқытушыларға да тыңдаушылармен қазақша сөйлесу керектігін түсіндіруі.

12. Мәтінді оқыған кезде сөздерді дұрыс оқуға және екпініне мән беруі. Тыңдаушының қатесін жай сөзбен, оның намысына тимей және ренжітпей сол мезетте түзетуі. Алайда, әр қатені бас салып түзете берсек, тыңдаушының өзіне деген сенімін жоямыз, сондықтан бірінші кезекте маңызды қателерді түзетуге тырысу қажет.

Жаңа сөзді қызықты әрі сапалы түрде меңгерту үшін әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолданудың маңызы зор. Сондықтан, жаңа сөзді меңгертуді жеңілдететін әдіс-тәсілдерді зерттеп-зерделеп, ең пайдалыларын оқытушы өзінің таңдауына, талғамына – қарай қолдана отырып өзгертеді.

Әдебиеттер

- 1 Қазақ тілі: Әдістеме // Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. – 2004. – №2. – 47 б.
- 2 Орыс тіліндегі мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 1996.
- 3 Қазақ тілі: әдістеме. – 2013. – №8 (71). – Б. 5, 21.
- 4 Қазақ тілі. Мектепте, колледжде және ЖОО-да оқыту. – 2014. – №1-2 (62).
- 5 Қазақ тілі мен әдебиеті орта мектепте. – №4 сәуір 2013 жыл.
- 6 Білім беру қызметкерлерінің бірінші республикалық педагогикалық оқулары «Педагогтың кәсіби өсуі – білім берудің жаңа сапасын қамтамасыз етудің басты шарты». – 26-28 маусым 2013 жыл. – Баяндамалар жинағы 3 бөлім.
- 7 Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Ана тілі, 1991.

References

- 1 Qazaq tili: A'disteme // Respwbli''kali'q ghi'li'mi''-a'distemelik jwrnal. – 2004. – №2. – 47 b.
- 2 Ori's tilindegi mektepтерде qazaq tilin oqi'tw a'distemesi. – Almati', 1996.
- 3 Qazaq tili: a'disteme. – 2013. – №8 (71). – B. 5, 21.
- 4 Qazaq tili. Mektepte, kolledjde ja'ne JOO-da oqi'tw. – 2014. – №1-2 (62).
- 5 Qazaq tili men a'debi''eti orta mektepte. – №4 sa'wir 2013 ji'l.
- 6 Bilim berw qi'zmetkerlerining birinshi respwbli''kali'q pedagogi''kali'q oqwlari' «Pedagogti'ng ka'sibi'' o'swi – bilim berwding janga sapsi'n qamtamasi'z etwding basti' sharti'». – 26-28 mawsi'm 2013 ji'l. – Bayandamalar ji''naghi' 3 bo'lim.
- 7 Qazaq tilin oqi'tw metodi''kasi'. – Almati': Ana tili, 1991.